

A Comparative Study of Educational Policies in the Field of Educational Justice in Iran and India

Omid Daneshfaroz*

Teacher, M.A. Student in Educational Administration, Farhangian University, Tehran, Iran

(Received: July 2, 2023; Accepted: July 24, 2023)

Abstract

This comparative study aimed to make a comparison between educational policies in the field of educational justice in Iran and India. This research was a qualitative study which employed Bereday's (1964) model containing four stages of description, interpretation, juxtaposition, and comparison. The required data were collected from scientific articles, websites of international organizations such as UNICEF, UNESCO, and the Ministry of Education of the selected countries, as well as related publications and theses. Within the frameworks proposed by Bereday (1964) and Harendi et al. (1398), the data were analyzed in terms of three themes: preparing fair distribution of resources, the learners' use of all resources, the access of the learners to competencies. The findings indicated the two systems were similar in having preschool education, improvement of infrastructure and health facilities, classification of students as gifted and talented, qualitative and quantitative assessment, and gender inequalities at schools. Another finding demonstrated that the Indian education system was more flexible and decentralized in decision-making processes. Additionally, the educational approaches in India were more socially oriented, with poverty being a major reason for dropout rates, while in Iran, educational approaches had a cultural-social nature, and economic factors played a lesser role in student dropout rates. The results of this research can be helpful for educational planners and policymakers in designing and formulating educational programs related to educational justice to provide equitable educational opportunities for all learners in all regions of the country.

Keywords: Comparative Study, Educational justice, Educational policy, Iran, India.

* **Corresponding Author, Email:** omiddanshafvz@gmail.com

مطالعه تطبیقی سیاست‌گذاری آموزشی در زمینه عدالت آموزشی در دو کشور ایران و هند

امید دانش‌افروز*

آموزگار، دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۱۱؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۰۲)

چکیده

پژوهش حاضر با هدف مطالعه تطبیقی سیاست‌گذاری آموزشی در زمینه عدالت آموزشی در دو کشور ایران و هند انجام شد. پژوهش از نوع تطبیقی-توصیفی بوده، و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش بردی که شامل چهار مرحله توصیف، تفسیر، همجواری و مقایسه است، استفاده کرده است. روش گردآوری داده‌ها برای پاسخگویی به سؤالات با استفاده از مقالات معتبر علمی، وبسایت‌های بین‌المللی مانند یونیسف، یونسکو و وزارت آموزش و پرورش کشورهای منتخب، منابع کتابخانه‌ای، مقالات و پایان‌نامه‌ها بود. با استفاده از الگوی بردی و چارچوب پیشنهادی اسلامی هرندی، کریمی و نادری (۱۳۹۸) بر اساس سه محور بسترسازی عادلانه توزیع منابع، بهره‌مندی عادلانه از منابع و شایسته‌پروری داده‌ها گردآوری و تحلیل شدند. یافته‌ها نشان داد بیشترین شباهت بین هند و ایران مربوط است به وجود دوره پیش‌دستانی در هر دو نظام، بهبود زیرساخت‌ها و امکانات بهداشتی، طبقه‌بندی دانش‌آموزان به تیزهوش و نخبه، ارزشیابی کیفی و کمی و وجود نابرابری‌های جنسیتی در مدارس است. یافته دیگر نشان داد نظام آموزشی هند منعطف‌تر است و تصمیم‌گیری‌ها غیر متمرکز است. همچنین، رویکردهای آموزشی در هند بیشتر اجتماعی‌محور و دلایل ترک تحصیل بیشتر فقر خانواده است؛ در حالی که در ایران رویکردهای آموزشی ماهیتی فرهنگی-اجتماعی دارند و علت ترک تحصیل دانش‌آموزان کمتر اقتصادی است. نتایج این تحقیق می‌تواند به برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران آموزشی در طراحی و تدوین برنامه‌های مرتبط با عدالت آموزشی کمک کند تا همه یادگیرندگان در همه مناطق کشور به طور عادلانه از فرصت‌های آموزشی و تربیتی بهره‌مند شوند.

واژگان کلیدی: ایران، سیاست‌گذاری آموزشی، عدالت آموزشی، مطالعه تطبیقی، هند.

مقدمه

تحقق عدالت^۱ از شعارها و اهداف اجتماعی حاکم در جوامع بشری و یکی از عوامل مؤثر در تحقق اهداف آموزش و پرورش است. مکلود^۲ (۲۰۱۰) عدالت را حیاتی‌ترین عامل نهادهای اجتماعی می‌داند و از آنجا که آموزش و پرورش و مدارس جزء نهادهای اجتماعی هستند، بحث عدالت در این محیط‌ها یک نکته کلیدی است. همچنین عدالت واژه‌ای است که از دیرباز توانسته است ذهن‌های زیادی را به خود جلب کند. مکاتب و نظام‌های فکری جهان، هر یک دیدگاهی خاص در زمینه آن بیان داشته‌اند (صفا حیدری و حسین‌نژاد، ۱۳۹۳). جوامع غربی اولین بار مفهوم عدالت و اهمیت و ضرورت آن در یونان باستان توسط افرادی چون سقراط، افلاطون و ارسطو مطرح شد. در قرون وسطی مباحث فلسفی درباره عدالت تا حدودی به خاموشی گرایید و قانون الهی معیار همه قوانین بشری و اساس عدالت و انصاف به شمار رفت. به تدریج در دوران رنسانس و بعد از آن تا دوره معاصر، اندیشه فلسفی درباره عدالت دوباره اهمیت یافت و افرادی چون هابز^۳، کانت^۴، هیوم^۵، پوپر راولز^۶... آن را مطرح و پی گرفتند. عدالت در سرشت خود، بحثی تجربیدی، تحلیلی و نظری است و همیشه با تنوع دیدگاه‌ها و اختلاف نظرها همراه بوده است. این تنوع تمامی جنبه‌های فردی، خانوادگی، ابعاد کلان اجتماعی و نهادها و سازمان‌های درگیر در حقوق و قضا در فلسفه، سیاست، آموزش و پرورش و ... حضور و بروز جدی دارد و همین امر باعث پراکندگی و تشتت هر چه بیشتر در بحث عدالت و تعاریف و محدوده‌های آن می‌شود (جهانبخش، ۱۳۹۴). یکی از جنبه‌های عدالت، عدالت آموزشی^۷ است، در محیط‌های آموزشی زمانی عدالت تحقق می‌یابد که یادگیرندگان از طریق درونداها و فرایندها در مدارس بتوانند اهداف علمی، اعتقادی، اجتماعی و آموزشی را کسب کنند

1. Equity
2. Mcload
3. Hobbes
4. Kant
5. Hume
6. Popper Rawls
7. Educational Equity

(یمنی، شاطر جلالی و اقبالی^۱، ۲۰۱۷). فراهم کردن فرصت‌های برابر و عادلانه آموزشی جزئی از عدالت آموزشی است و رسیدن به عدالت آموزشی برای تمام جوامعی که آموزش و پرورش را یک جزء مهم در زندگی افراد می‌دانند ضروری به شمار می‌رود (لوین^۲، ۲۰۰۹). اگر بحث عدالت آموزشی را محدود به محیط‌های آموزشی کنیم میتوان سه دسته عوامل را در آن دخیل دانست: ۱. موقعیت منابع و امکاناتی که از طرف مسئولان نظام آموزشی تدارک دیده می‌شود، مانند معلم، منابع اولیه، برنامه درسی، محیط آموزشی؛ ۲. ویژگی‌هایی که از طرف دانش‌آموزان وارد محیط آموزشی می‌شود؛ مانند زمینه اقتصادی، فرهنگی و موقعیت اجتماعی دانش‌آموزان؛ ۳. ویژگی‌های نامحسوس که در نتیجه برخورد متقابل همه این عوامل به وجود می‌آید؛ مانند نوع برخورد معلمان با کودکان و نوع برخورد دانش‌آموزان با یکدیگر (اندرسون^۳، ۲۰۰۷). مفهوم عدالت آموزشی متضمن دلالت‌های خاصی است تدارک تعلیم و تربیت رایگان و تدارک یک برنامه درسی عمومی برای همه کودکان همچنین برخورداری همه آن‌ها از مدارس یکسان با امکانات مشابه بدون توجه به محل سکونتشان از جمله این دلالت‌ها به شمار می‌روند (میلی‌بند^۴، ۲۰۰۳).

بعد از انقلاب اسلامی همه کوشش‌ها در نظام جمهوری اسلامی ایران حول محور تأمین عدالت و بسط آن گرد آمده است و اصل سی‌ام قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، دولت را موظف ساخته است تا وسایل آموزش و پرورش رایگان را برای همه ملت تا پایان دوره متوسطه فراهم کند (غلامی پریزاد و همکاران، ۱۳۹۲). عدالت آموزشی یکی از بحث‌های استراتژیک است، که در سند تحول نیز یکی از راهبردهای اصلی بسط و گسترش عدالت آموزشی می‌باشد و به همین دلیل این بحث اهمیت و ضرورت می‌یابد. در واقع، نبود یا نامتوازن بودن عدالت آموزشی شکاف طبقاتی و فاصله طبقاتی زیاد، نارضایتی و نابهنجاری در جامعه به وجود خواهد آورد؛ بنابراین، هرچه این پدیده بیشتر تعمیم پیدا کند و برای گسترش و بسط آن هم‌اندیشی شود، قطعاً به پایداری اجتماع کمک خواهد شد و جامعه پیشرفت و توسعه پیدا خواهد کرد. با وجود این، یکی از بحث‌های مهم

1. Yamani, Shaterjalali & Eghbali

2. Levin

3. Anderson

4. Miliband

و پرچالش در آموزش و پرورش این نکته راهبردی است که آیا عدالت آموزشی در همه ابعاد محقق شده است، در چه زمینه‌هایی پیشرفت حاصل شده است، و در چه مواردی عدالت آموزشی محقق نشده است. با توجه به اهمیت عدالت آموزشی، پژوهش حاضر به بررسی تطبیقی عدالت آموزشی در نظام آموزش ایران و نظام آموزشی هند می‌پردازد. علت انتخاب کشور هند، تجربیات و تلاش‌هایی است که طی دهه‌های قبل برای دستیابی به عدالت آموزشی با وجود تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی به دست آورده است. در موضوع عدالت آموزشی، پژوهش‌های داخلی و خارجی زیادی انجام شده است که در ادامه به مهمترین و جدیدترین آن‌ها اشاره می‌شود. یمنی، شاطر جلالی و اقبالی (۲۰۱۷) در پژوهش خود سه مضمون اصلی برای عدالت آموزشی شامل آموزش عادلانه (برنامه درسی کارآمد، توسعه یادگیرنده، رفتار عادلانه مربیان، ارزیابی منصفانه و محیط عادلانه)، پژوهش عادلانه (توانایی نظارت بر پژوهش و تأمین بودجه پژوهشی) و مدیریت عادلانه منابع (توزیع عادلانه امکانات و توزیع عادلانه منابع مالی) مطرح کردند. یافته‌های پژوهش نشان داد که ابعاد برنامه‌درسی مؤثر، پرورش فراگیر، رفتار عادلانه اساتید از ابعاد آموزش عادلانه و مضمون پژوهش عادلانه و مدیریت عادلانه منابع، اهمیت و ضرورت زیادی در عدالت آموزشی دارند. بنگ‌ا و وثوقی (۲۰۱۶) با بررسی روش تدریس مشارکتی و عدالت آموزشی، عنوان کردند که مشارکت در کلاس درس باعث خلاقیت در یادگیرندگان می‌شود. این پژوهش که بیشتر بر دانش‌آموزان مناطق محروم تأکید داشت دیدگاه‌های مختلف پژوهشگران را درباره فرایند یاددهی-یادگیری مطرح می‌کند. پژوهش نشان داد اگر از روش‌های تدریس مشارکتی در تدریس استفاده شود؛ علاوه بر تغییر و تحرک اجتماعی در بلندمدت، عدالت آموزشی نیز برقرار خواهد شد. راهکارهای گسترش برابری فرصت‌ها و عدالت آموزشی در پژوهش بابادی عکاشه و همکاران (۱۳۸۷) بررسی شد. یافته‌ها نشان داد که «تأسیس انجمن‌های خیرین مدرسه‌ساز در مناطق محروم» مهمترین راهکار موجود تأمین و گسترش برابری فرصت‌ها و عدالت آموزشی است و راهکار توزیع متناسب معلمان با کیفیت و ماهر در مناطق مهمترین راهکار مطلوب تأمین و گسترش برابری فرصت‌ها و عدالت آموزشی است. دیگر راهکار تأمین و گسترش برابری فرصت‌ها و عدالت آموزشی مطابق با یافته‌های مصاحبه، آماده‌کردن برنامه‌ریزان نسبت به

اهمیت و نتایج برابری فرصت‌های آموزشی است. قاسمی اردهایی، حیدرآبادی و رستمی (۱۳۹۲) به بررسی زمینه‌های خانوادگی نابرابری فرصت‌های آموزشی در شهر اهر پرداختند و رابطه بین نابرابری فرصت‌های آموزشی و پایگاه اجتماعی-اقتصادی را بررسی کردند. یافته‌ها نشان داد بیشترین نابرابری فرصت‌های آموزشی در مدرسه بوده، پایگاه اجتماعی اقتصادی دانش‌آموزان به ترتیب پایین، متوسطه و بالا است. همچنین، مهم‌ترین متغیر تأثیرگذار بر میزان نابرابری فرصت‌های آموزشی، پایگاه اقتصادی-اجتماعی است این در حالی است که حساسیت والدین و مهارت‌های ارتباطی نیز بر نابرابری فرصت‌های آموزشی تأثیر دارد. در این پژوهش از ابعاد عدالت آموزشی اسلامی هرندی، کریمی و نادری (۱۳۹۸) به شرح جدول ۱ که یکی از مدل‌های جدید در بحث عدالت آموزشی است که برای مقایسه عدالت آموزشی در دو کشور هدف استفاده شده است. در پژوهش حاضر دلیل استفاده از این ابعاد آن است که این پژوهشگران تلاش کرده‌اند تا مؤلفه‌های موجود در جدول ۱ را به صورت همه‌جانبه، دقیق و جزئی شناسایی و هر آنچه را که فراهم‌آورنده عدالت آموزشی است، بدون هیچ ابهامی مشخص کنند.

جدول ۱. ابعاد عدالت آموزشی از دیدگاه اسلامی هرندی و همکاران (۱۳۹۸)

<ul style="list-style-type: none"> - توسعه مشارکت ذینفعان آموزشی در همه تصمیم‌گیری‌ها (دانش‌آموزان، معلمان، اولیاء) - برنامه‌درسی متناسب با تفاوت‌های فردی و نیازهای دانش‌آموزان در همه سطوح (جغرافیایی، اجتماعی، جنسیتی، مهاجرین، فاقدین شناسنامه، مناطق مرزی، معلولین، افراد با نیاز خاص) - چارچوب زمانی و مکانی برنامه درسی در همه مقاطع - توزیع اختیارات بین سطوح محلی برای تصمیم‌گیری - برنامه‌ریزی برای پوشش کامل آموزش عمومی برای همه - برنامه‌ریزی برای پوشش دوره پیش‌دبستانی برای همه یادگیرندگان 	بسترسازی عدالانه توزیع منابع	عدالت آموزشی
<ul style="list-style-type: none"> - وضعیت بهداشتی - برابری شانس ورود به نظام آموزشی برای کلیه واجب‌التعلیم‌ها - به‌روزردن تسهیلات و منابع (آموزشی، پژوهشی و فناوری، آزمایشگاهی و کارگاهی) - مدارس با توجه به تغییرات جهانی - رعایت نسبت استاندارد دانش‌آموز به کلاس درس برحسب پایه یا دوره آموزشی - با توجه به سطوح مختلف 	بهره‌مندی عدالانه یادگیرندگان از همه منابع	

- ایجاد محیط شاداب و امن در مدرسه - مدارس دونوبته، چندپایه و دانش‌آموزان با نیازهای ویژه - اجتناب از طبقه‌بندی دانش‌آموزان (تیزهوش، نخبه و..) - توزیع دانش‌آموزان در رشته‌های تحصیلی متوسطه با توجه به علایق و نیازها - توجه به برنامه‌های کارآفرینی و مهارت‌آموزی برای هنرستانی‌ها متناسب با بازار کار - ارزیابی دانش‌آموزان با استانداردهای ارزشیابی آموزشی - نیازسنجی برای تدوین محتوای آموزشی متناسب با یادگیرندگان - اجرای یکسان قوانین و مقررات آموزشی - حذف کلیشه‌های جنسیتی - ارائه محتوا برای گروه‌های آموزشی خاص، چندپایه و حداقلیت‌های قومی و مذهبی	شایسته پروری	
---	-------------------------	--

مدل اسلامی هرنندی و همکاران (۱۳۹۸) از این جهت دارای اهمیت است که اولاً، بروزترین تحقیقات در زمینه عدالت آموزشی است، ثانیاً، کاری که این پژوهشگران انجام داده‌اند این است که برای عدالت آموزشی مضمون‌ها و مؤلفه‌های آن را همانطور که در جدول ۱ آمده است، شناسایی و آن‌ها را در سه مضمون اصلی یعنی، بسترسازی عادلانه توزیع منابع، بهره‌مندی عادلانه یادگیرندگان از همه منابع و شایسته‌پروری و همچنین، برای هر مضمون، مؤلفه‌هایی را به صورت دقیق و جزئی ترسیم، دسته‌بندی و تقسیم کرده‌اند که این خود باعث می‌شود پژوهشگرانی که در زمینه عدالت آموزشی به تحقیق می‌پردازند یا خواهند پرداخت از سردرگمی و اتلاف وقت آن‌ها جلوگیری شود. ثالثاً، پژوهشگران با سر لوح قرارداد این مدل در تحقیقات خود می‌توانند به صورت خاص هر یک از این مضمون یا مؤلفه‌ها را مورد مطالعه و تحقیق قرار دهند و اطلاعات به دست آمده را در اختیار مسئولان و جامعه قرار داده تا گامی در جهت تحقق عدالت آموزشی برداشته شود.

سؤالات اساسی که محقق به دنبال پاسخ آن است عبارت است از:

- وضعیت عدالت آموزشی در ایران چگونه است؟
- وضعیت عدالت آموزشی در هند چگونه است؟
- چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی بین این دو کشور در زمینه عدالت آموزشی وجود دارد؟
- چه پیشنهادهای کاربردی را می‌توان برای تحقق عدالت آموزشی به سیاستگذاران آموزشی در موضوع راهبردی عدالت آموزشی در ایران ارائه داد؟

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش به ترتیب از نظر ماهیت، هدف و روش از نوع کیفی، کاربردی و تطبیقی است. الگوی مورد استفاده برای استخراج، مقایسه و تحلیل داده‌ها، الگوی بردی است که شامل چهار مرحله توصیف^۱ (شامل یادداشت برداری و تدارک اطلاعات کافی برای توصیف پدیده‌ها و بررسی آن‌ها در مرحله بعدی)، تفسیر^۲ (شامل واری اطلاعاتی که در مرحله اول پژوهشگر به توصیف آن پرداخته است)، همجواری^۳ (شامل بررسی اطلاعات، طبقه‌بندی و کنار هم قرار دادن به منظور فراهم آوردن چهارچوبی برای مرحله بعدی) و مقایسه^۴ (شامل توجه به جزئیات بر اساس تشابهات و تفاوت‌ها و تحلیل آن‌ها) است. جامعه پژوهش شامل کشورهای است که طی دو دهه اخیر در عدالت آموزشی دست به اصلاحاتی زده‌اند. به همین خاطر، دو کشور ایران و هند به عنوان نمونه تحقیق بر مبنای نمونه‌گیری هدفمند به خاطر اولویت قائل شدن به موضوع عدالت آموزشی در دهه‌های اخیر بر اساس اسناد و گزارش‌ها انتخاب شدند. داده‌های پژوهش از طریق اسناد و مدارک کتابخانه‌ای، مقالات، گزارش‌های فصلی و سالیانه برخی از سایت‌های بین‌المللی مانند یونیسف، یونسکو و سایت‌های وزارت آموزش و پرورش دو کشور، گردآوری شده است.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش بر اساس مدل بردی به شرح زیر است:

مرحله اول: توصیف

سؤال اول: وضعیت عدالت آموزشی در ایران چگونه است؟

در این مرحله ابعاد عدالت آموزشی در ایران بر اساس الگوی اسلامی هرنندی و همکاران (۱۳۹۸)

در جدول ۲ توصیف می‌شود.

-
1. Description
 2. Interpretation
 3. Juxtaposition
 4. Comparison

جدول ۲. توصیف عدالت آموزشی در ایران براساس ۳ محور و مؤلفه‌های مرتبط

<p>عدالت آموزشی</p>	<p>بسترسازی عدالته توزیع منابع</p>	<p>توزیع اختیارات بین سطوح محلی برای تصمیم‌گیری</p> <p>نظام آموزشی ایران کاملاً متمرکز است. هر چند آموزش و پرورش در سال‌های اخیر با اجرای برنامه‌هایی مانند طرح بوم^۱ در پی تمرکززدایی است، اما در این امر ناموفق عمل کرده است. در نظام آموزشی متمرکز، دولت خود وظیفه تهیه برنامه درسی را بر عهده دارد در این شرایط ضروری است که سطوح متفاوت اعم از استان، منطقه، مدرسه و کلاس درس برای تحقق اهداف، مطابق با تجویزات برنامه درسی ملی عمل کنند. در این نظام‌ها مربیان ملزمانند که برنامه درسی تهیه شده را بدون کم و کاست اجرا کنند. اشراف و تسلط دانش‌آموزان بر مطالب درسی، یکی از مهم‌ترین هدف‌های یادگیری است (آقازاده، ۱۳۹۸).</p> <p>برنامه‌ریزی برای پوشش دوره پیش‌دبستانی برای همه یادگیرندگان</p> <p>دوره پیش‌دبستانی در ایران برای آماده‌سازی کودکان برای ورود به دبستان طراحی شده است. این دوره جدا از مهدکودک است و به آماده‌سازی کودکان ۵ ساله برای ورود به دبستان می‌پردازد. سیاست‌های آموزشی و پرورشی در این دوره توسط شورای عالی آموزش و پرورش تعیین می‌شود و برنامه‌ریزی و تعیین ضوابط و مقررات این دوره توسط دفتر آموزش دوره عمومی و ابتدایی صورت می‌گیرد. هدف از آموزش پیش‌دبستانی، رشد جسمی، ذهنی، عاطفی و اجتماعی کودکان است. در این دوره برنامه‌های آموزش و پرورش براساس نیازها و استعدادها و با رعایت مقتضیات جدید زندگی طراحی می‌شود. بعضی از برنامه‌های این دوره شامل ارتباطات اجتماعی و خودیاری، آموزش مقدماتی خواندن، نوشتن و حساب کردن، و پرورش ذوق کودکان در زمینه تفاوت‌های فردی آنان است. هدف اصلی این برنامه‌ها کمک به شکوفایی استعدادهای و علائق کودکان است (کاکیا، ۱۳۸۸).</p> <p>اهداف این دوره بدین شرح آمده است:</p> <ul style="list-style-type: none"> - رشد جسمی، عقلی، عاطفی، شخصیتی و اجتماعی کودکان را تقویت کردن - توانایی‌ها و استعدادها و کودکان را پرورش دادن - تقویت قوای جسمی کودکان برای آماده‌شدن در مرحله ابتدایی تحصیلات - آماده‌سازی کودکان برای یادگیری مفاهیم آموزشی بهتر و آسان‌تر - فراهم کردن شرایط مناسب آموزش در مناطق محروم و مناطق با گرایش محلی (دفتر تألیف کتب درسی، ۱۳۹۲). <p>ارزیابی رویکرد تکوینی در دوره پیش‌دبستانی دارد و روش آموزش در دوره پیش‌دبستانی بیشتر بر اساس بازی و فعالیت‌ها به صورت آزاد هستند. بازی نقش کلیدی در آموزش پیش‌دبستانی دارد و کودک در همه فعالیت‌ها باید فعالانه شرکت کند و نباید بی تفاوت باشد (تقی‌پور، کشاورز لشکناری و یوسف رشیدی، به نقل از پرموزه، ۱۳۹۵).</p>
---------------------	--	---

۱. طرح بوم یا همان «برنامه ویژه مدرسه» به مدیران، معلمان و شورای مدارس این اجازه را می‌دهد تا برای زمان معینی از آموزش رسمی مدرسه (۲ ساعت در هفته و ۶۰ ساعت در طول سال تحصیلی) موضوع و محتوا ارائه دهند، ویژگی بارز این برنامه از برنامه‌های ملی و مشترک این است، که این برنامه‌ریزی با توجه به خواست و نیاز دانش‌آموزان، مدرسه، خانواده‌ها و اجتماع محلی و نیز امکانات موجود یا بالقوه مدرسه و با مشارکت کارکنان مدرسه و با هدایت مدیر مدرسه انجام می‌شود (سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۳۹۷).

<p>بهره‌مندی عادلانه یادگیرندگان از همه منابع</p>	<p>وضعیت بهداشتی</p> <p>الف) نیروی انسانی: طبق قانون انتقال مراقبین بهداشت مدارس به واحدهای آموزشی تابعه وزارت آموزش و پرورش، بر اساس شاخص ۱/۴۸۰ (یک مراقب بهداشت برای هر ۴۸۰ دانش‌آموز)، برای مدارس تعداد مراقب بهداشت مورد نیاز تعیین شده است. اما در حال حاضر، به ازای هر ۲۶۳۱ نفر دانش‌آموز، فقط یک مراقب بهداشت در کشور وجود دارد و به ازای هر مدرسه، نیاز به ۱۹/۹۱۳ نفر مراقب بهداشت وجود دارد.</p> <p>ب) پایگاه بهداشت و تغذیه سالم در مدارس: طبق آیین‌نامه اجرایی برنامه تأمین، حفظ و ارتقای سلامت دانش‌آموزان و ارائه تأمین بخشی از انرژی و مواد مغذی مورد نیاز، ارائه مواد غذایی سالم و جلوگیری از عرضه مواد غذایی کم‌ارزش تغذیه‌ای به دانش‌آموزان، ایجاد پایگاه تغذیه سالم در مدارس ضرورت دارد. اما از کل تعداد مدارس دولتی در کشور که ۱۰۶/۴۹۱ مدرسه است، ۹۱/۲۹۲ مدرسه فاقد پایگاه تغذیه سالم هستند.</p> <p>ج) بهداشت محیط در مدارس: وضعیت مدارس براساس آمارهای مندرج در گزارش دفتر سلامت و تندرستی وزارت آموزش و پرورش به مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۱ درصد مدارس فاقد آب آشامیدنی لوله‌کشی شهری یا روستایی، یک چهارم مدارس فاقد چشمه توالی یا سیستم دفع بهداشتی فاضلاب، ۸۳ درصد فاقد اتاق بهداشت مجهز شده و ۴۱ درصد دارای سازه خشت و گلی، چادر، کپر، کانکس و... می‌باشند (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۱).</p> <p>اجتناب از طبقه‌بندی دانش‌آموزان (تیزهوش، نخبه و...)</p> <p>سازمان سمپاد، که مخفف سازمان ملی پرورش استعدادها درخشان است، مدارس استعدادهای درخشان یا تیزهوشان را تأسیس کرده است. مدارس فرزندان شایسته دخترانه مدارس سمپاد شناخته می‌شوند، در تمام استان‌های کشور و با تصمیم سازمان ملی پرورش استعدادهای درخشان برای دانش‌آموزان با سطح تحصیلی بالا تأسیس شده‌اند. این مدارس به منظور بهره‌برداری بهتر از آموزش و تحصیل با کیفیت، استفاده از معلمان با سابقه و امکانات آموزشی بهتر تأسیس شده‌اند و تحت نظارت مستقیم سازمان آموزش و پرورش کشور قرار ندارند. سازمان ملی پرورش استعدادهای درخشان مسئول مدیریت مدارس سمپاد در سراسر کشور است. بودجه مدارس تیزهوشان از منابعی مانند حق‌الثبت، کمک‌های سازمان سمپاد و خیرین تأمین می‌شود. به دلیل عدم تأمین بودجه توسط سازمان آموزش و پرورش، هر دانش‌آموز نیز ملزم به پرداخت شهریه سالیانه مشخصی است. مدارس تیزهوشان برای ارتقای کیفیت آموزش و تحصیل دانش‌آموزان خود، کلاس‌هایی فراتر از سرفصل‌های درسی برگزار کرده و دانش‌آموزان را با مباحث بیشتری آشنا می‌کنند (سایت بیتوته).</p> <p>هدف اصلی سازمان تعیین خط‌مشی، برنامه‌ریزی، پشتیبانی و نظارت بر شناسایی، هدایت و تربیت استعدادهای برتر کشور است. وظایف این سازمان عبارت‌اند از:</p> <p>شناسایی و فراهم کردن زمینه‌های رشد و ارتقای فرهنگی، پژوهشی و علمی استعدادهای برتر دانش‌آموزان در سراسر کشور به منظور حضور مناسب دانش‌پژوهان کشور در عرصه‌های علمی پژوهشی جهانی.</p> <p>تقویت معرفت و تربیت دینی، اعتلای هویت اسلامی-ایرانی و ارتقای دل‌بستگی ملی دانش‌آموزان صاحب استعدادهای برتر.</p> <p>هدایت تحصیلی و شغلی دانش‌آموزان صاحب استعدادهای برتر برای رفع نیازها و اولویت‌های علمی، فناوری، فرهنگی، ادبی، هنری و مدیریتی کشور.</p> <p>حمایت از پژوهش‌های علمی در زمینه‌های مرتبط با شناسایی و پرورش دانش‌آموزان صاحب استعدادهای برتر (اساسنامه سازمان ملی پرورش استعدادهای درخشان، ۱۳۹۷).</p>
---	--

<p>شیوه‌های ارزشیابی</p> <p>ارزشیابی وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان در دوره ابتدایی براساس روش توصیفی صورت می‌گیرد و نمره دقیقی دروس اعلام نمی‌شود. در این روش، تأکید بر آزمون‌های عملکردی است و هدف ارزیابی فقط محدود به فعالیت‌های ذهنی نیست بلکه مهارت‌های دیگر دانش‌آموز نیز مورد سنجش قرار می‌گیرد. با وارد شدن به مقطع متوسطه اول، نمرات به صورت کمی محاسبه می‌شود و براساس تلاش دانش‌آموز در بازه (۰ تا ۲۰) قرار می‌گیرد. آزمون‌ها در دوره متوسطه اول در دو نوبت برگزار می‌شود و همچنین، برای دانش‌آموزانی که در نوبت‌های قبلی نمره قبولی کسب نکرده‌اند، آزمون در نوبت سوم در ماه شهریور برگزار می‌شود. در سال آخر دوره متوسطه اول (پایه نهم)، پس از امتحانات پایان دوره و دریافت نمرات، دانش‌آموزان باید رشته تحصیلی خود را انتخاب کنند و برگه هدایت تحصیلی به آن‌ها داده می‌شود تا براساس نمرات خود، رشته تحصیلی خود را در دوره متوسطه دوم انتخاب کنند.</p> <p>در مقطع متوسطه دوم نیز، امتحانات در نوبت‌های اول و دوم برگزار می‌شود و نمرات به صورت کمی اعلام می‌شوند. در پایه دوازدهم، امتحانات در شاخه‌های تحصیلی (ریاضی، تجربی و انسانی) به صورت هماهنگ و کشوری برگزار می‌شوند و به فارغ‌التحصیلان مدرک دیپلم اعطا خواهد شد.</p> <p>در طول سال تحصیلی، ارزشیابی تکوینی از دانش‌آموزان در مقاطع متوسطه اول و دوم صورت می‌گیرد. ارزشیابی تکوینی شامل اقدامات و فعالیت‌های مستمری است که به منظور بهبود فرایند یاددهی و یادگیری توسط معلم، دانش‌آموز و سایر ارزیابی‌کنندگان انجام می‌شود (شورای آموزش عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۷).</p> <p>حذف کلیشه‌های جنسیتی</p> <p>در ایران، فقر، زندگی روستایی، مونث‌بودن یکی از عوامل مهم عدم دستیابی دختران به آموزش ابتدایی یا ترک تحصیل است. فقر مالی و فرهنگی خانواده‌ها بر روند تحصیل دختران و افت تحصیلی با داشتن ۲۱ درصد اولویت به عنوان مهمترین مشکلات فراروی دانش‌آموزان دختر دوره ابتدایی است. محدودیت دختران دانش‌آموز در کلاس درس به علت وجود معلم مرد و کمبود مدارس دخترانه ابتدایی در شهرها و روستاها با ۱۲ درصد در ایران نام برد. ترک تحصیل ممکن است به دلیل بلوغ دختر، کلاس‌های مختلط، وجود معلم مرد، ازدواج زودتر از موعد، بی‌فایده دانستن ادامه تحصیل از سوی والدین و کار دختران در امور خانه‌داری در ایران باشد (زارع، ۱۳۹۲).</p>	<p>شایسته‌پروری</p>	
--	---------------------	--

سؤال دوم: وضعیت عدالت آموزشی در هند چگونه است؟

جدول ۳ وضعیت عدالت آموزشی را در هند نشان می‌دهد.

جدول ۳. توصیف عدالت آموزشی در هند براساس ۳ محور و مؤلفه‌های مرتبط

<p>توزیع اختیارات بین سطوح محلی برای تصمیم‌گیری</p> <p>نظام آموزشی هند غیر متمرکز است و به شوراهای و مقامات محلی و مدارس، آزادی عمل زیادی داده شده است. در نظام آموزشی غیر متمرکز اکثر افراد استفاده‌کننده در روند طراحی و تدوین برنامه درسی شرکت دارند. در این نوع نظام تصمیم‌ها در پایین‌ترین سطح یعنی در سطح کلاس و مدرسه اتخاذ و در سطوح بالا کامل می‌شود؛ نظام آموزشی غیر متمرکز را می‌توان به معنای انتقال قدرت از سطح نظارتی بالاتر به سطح پایین‌تر استان، منطقه مدرسه و کلاس درس بدانیم (آقازاده، ۱۳۹۸).</p> <p>برنامه‌ریزی برای پوشش دوره پیش‌دبستانی برای همه یادگیرندگان</p> <p>طرح آموزشی دوران پیش‌دبستانی، با مدت یک سال و آغاز از سن ۵ سالگی تا سن ۶ سالگی، به ترکیبی از مفاهیم آموزشی می‌پردازد، از این طرح توقع می‌رود که آمادگی برای برطرف کردن نیازهای آموزش ابتدایی را فراهم کند و این امر به طور غیر مستقیم با فراهم کردن تسهیلات مراقبتی برای کودکان، منجر به افزایش ثبت‌نام دختران در کلاس‌های ابتدایی شده است (سیاست ملی آموزش و پرورش هند، ۲۰۲۰). طراحی و اجرای طرح آموزش و مراقبت دوران کودکی^۱ به منظور اجتماعی‌تر شدن گروه‌های کودکان، ایجاد سلامت و تندرستی، تشویق به فرایند یادگیری خلاق و ارتقای شخصیت است. اجرای این طرح برای اقشار کم‌درآمد جامعه به منظور جبران نقصان جسمی، روانی و عاطفی کودکان موثر است. طرح آموزش و مراقبت دوران کودکی به طور ایده‌آل شامل یادگیری انعطاف‌پذیر، چندوجهی، چندسطحی، مبتنی بر بازی و تجربه، فعالیت‌محور و پرس و جو و شامل حروف الفبا، زبان‌ها، اعداد، شمارش، رنگ‌ها، اشکال، بازی‌های داخلی و خارجی، پازل و همچنین، توجه به توسعه ظرفیت‌های اجتماعی، ادب، اخلاق، نظافت شخصی و عمومی، کار گروهی و همکاری است.</p> <p>از جمله مهمترین اهداف آموزشی مقطع آموزش پیش‌دبستانی می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:</p> <ul style="list-style-type: none"> - رشد کامل ذهنی کودکان رده سنی ۶ سال - آماده‌سازی کودکان جهت ورود به مراکز آموزش ابتدایی - تدارک خدمات آموزشی متناسب برای دختران دوره ابتدایی - تدارک خدمات پشتیبانی جهت فعالیت زنان و اقشار کم‌درآمد جامعه (گهرنیک، ۱۳۹۰). - با وجودی که مقطع آموزشی مذکور بخشی از نظام آموزشی رسمی به شمار می‌رود، با این حال اجباری نمی‌باشد، در حال حاضر، طرح آموزش و مراقبت دوران کودکی با کیفیت برای میلیون‌ها کودک خردسال، به ویژه کودکانی که از زمینه‌های اجتماعی-اقتصادی محروم هستند، در دسترس نیست (سیاست ملی آموزش و پرورش هند، ۲۰۲۰). 	<p>بسترسازی عادلانه توزیع منابع</p>	<p>عدالت آموزشی</p>
<p>وضعیت بهداشتی</p> <p>آخرین داده‌های سیستم اطلاعات مدیریت دولت هند برای وزارت آموزش و پرورش نشان می‌دهد که تقریباً نیمی از مدارس هند، به طور مساوی در مناطق روستایی و شهری، فاقد امکانات شستشوی دست هستند. این امر باعث می‌شود که تقریباً یک چهارم دختران هندی در مدارس، به دلیل نبود</p>	<p>بهره‌مندی عادلانه یادگیرندگان از همه منابع</p>	

1. Early Childhood Care and Education (ECCE)

1. Management information system (MIS)

<p>توالت یا نوار بهداشتی، هنگام عادت ماهانه از مدرسه غیبت کنند. همچنین، تقریباً ۲۲ درصد از مدارس هند توالت مناسب برای دختران ندارند و ۵۸ درصد از مدارس پیش‌دبستانی فاقد توالت هستند. همچنین ۵۶ درصد از مدارس پیش‌دبستانی در هند آب ندارند و کیفیت آب در بسیاری از مدارس روستایی نیز نگران‌کننده است (سایت یونیسف).</p> <p>با راه‌اندازی ماموریت سواج بهارات در سال ۲۰۱۴، تاکید سیاست‌گذاری بر بهداشت مدارس با شعار هند پاک، مدارس پاک، آشکار شد. ابتکاری در سال ۲۰۱۵ که هدف آن فراهم کردن دسترسی همگانی به توالت‌ها در تمام ۱/۲ میلیون مدرسه دولتی بود. گام‌های شایان توجهی تحت مأموریت سواج بهارات برای بهبود شرایط بهداشتی برای کودکان در مدارس برداشته شده است، اما باید تلاش بیشتری انجام شود (سایت یونیسف).</p> <p>اجتناب از طبقه‌بندی دانش‌آموزان (تیزهوش، نخیه و..)</p> <p>حدود ۷۰ درصد هندی‌ها در روستاها زندگی می‌کنند که اغلب بسیار دورافتاده هستند، مطابق با سیاست ملی آموزش (۱۹۸۶)، دولت مرکزی طرحی را در نظر گرفت که در آن برای دانش‌آموزان با استعداد فکری و با استعداد روستایی آموزش‌های با کیفیت و بدون هزینه ارائه کند. این طرح در سال ۱۹۸۶ با افتتاح دو مدرسه تغییر نام داد آغاز شد. این تعداد به ۵۱۵ مدرسه در حال حاضر افزایش یافته است که به ۱۵۸۸۹۷ دانش‌آموز تیزهوش و مستعد خدمت می‌کند. هدف این است که حداقل یک مدرسه تیزهوشان در هر ناحیه از هند وجود داشته باشد، در این طرح آزمون ورودی شامل ۱۱۰ سؤال چهارگزینه‌ای در زمینه‌های مهارت ذهنی، محاسبات و زبان و در ۲۰ زبان مختلف می‌باشد که برای افراد روستایی، دختران، اقلیت‌های بومی و افراد معلول سهمیه‌هایی در نظر گرفته شده است (بنیاد ملی نخبگان به نقل از مجبی آشتیانی، ۱۳۸۶).</p> <p>بر اساس سیاست ملی آموزش هند، دولت مرکزی مدارس را مخصوص تیزهوشان روستایی دایر کرده است. این مدارس مختلط، رایگان، شبانه روزی و برای سنین ۱۱ تا ۱۷ سال است (کلاس ۵ تا ۱۱) به غیر از مدارس مذکور، مدارس خصوصی مخصوص تیزهوشان نیز موجود است، این مدارس نیز مانند مدارس دولتی برنامه‌های غنی‌سازی واقعی را ارائه می‌دهند. دانش‌آموزان در طی درسی به نام «علم آینده» به یک خانواده روستایی فرستاده می‌شوند؛ فرد باید گزارشی از وضعیت کنونی روستا، وضعیت آن در طی ۱۰ سال آینده و لیست اقدامات مورد نیاز برای بهبود وضع آنجا در طی ۱۰ سال آتی را تدوین کند، مدرسه دانش‌آموزان خود را رهبران آینده اجتماع میدانند، بنابراین مدارس مخصوص تیزهوشان نه تنها مراکز آموزش افراد برگزیده است؛ بلکه یک مرکز برتری و تفوق در اجتماع برای به وجود آوردن راه‌های متنوع تر نیز است (رایت، ۲۰۰۸).</p>		
<p>شیوه‌های ارزشیابی</p> <p>شیوه ارزشیابی از عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان در پایه‌های اول و دوم عمدتاً بر اساس مشاهده معلم، آزمون شفاهی و فعالیت‌های دانش‌آموزان در کلاس درس است، دانش‌آموزان حتی ممکن است متوجه نباشند که مورد ارزشیابی قرار گرفته‌اند. در مرحله دوم ابتدایی (پایه‌های ششم، هفتم و هشتم) شیوه ارزشیابی بر اساس مشاهده (استفاده از سیاهه رفتاری)، آزمون شفاهی، انجام تکالیف</p>	<p>شایسته‌پرویی</p>	

1. Jawahar Navodaya Vidyalaya (JNV)

2. Wright

<p>و کارهای پروژه‌های فردی یا گروهی و آزمون کتبی صورت می‌گیرد. درجه‌بندی نیز در دروس علوم انسانی به صورت سه درجه و در دروس علوم و ریاضی به صورت پنج درجه استفاده می‌شود. امتحانات پایانی سال هشتم برای ارزیابی نهایی دانش‌آموزان استفاده می‌شود و در دروس علوم و ریاضی از سیستم نه درجه‌ای و در دروس علوم انسانی از سیستم پنج‌درجه‌ای استفاده می‌شود. در دوره دبیرستان، ارزیابی بر اساس نمرات عددی انجام می‌شود که در بازه (۰ تا ۱۰۰) قرار دارد. امتحانات فارغ‌التحصیلی در پایه‌های دهم و دوازدهم تحت نظارت دو مرکز شورای مدرک تحصیلی مدارس هند، دفتر مرکزی آموزش متوسطه و یا توسط مرکز آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در بوپال برگزار می‌شوند (شورای ملی تحقیقات آموزشی و تربیت حرفه‌ای، به نقل از معافی، ۲۰۰۹).</p> <p style="text-align: center;">حذف کلیشه‌های جنسیتی</p> <p>در هند علت ترک تحصیل دختران بر طبق مدرکی که در دست می‌باشد فقر است. اغلب کودکان مجبور به کار در فعالیت‌های تولیدی و محرومیت از حضور در کلاس‌های درسی دختران می‌باشند و روند آموزش و یادگیری تکراری و تاکیدات غالباً بر حفظ مطالب متمرکز بوده است. دومین مانع وضعیت اجتماعی است، به ویژه وقتی که این مانع به کودکانی از جوامع محروم، برخی گروه‌های اقلیت و یا اقوام کوچ‌نشین مربوط باشد (زارع، ۱۳۹۲). شکاف جنسیتی از نظر سواد ابتدا در سال ۱۹۹۱ شروع به کاهش کرد و سرعت آن افزایش یافت، با این حال، هند هنوز از نرخ جهانی باسوادی زنان ۷ درصد عقب است. با این حال، طی سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۱، نرخ باسوادی مردان ۶ درصد افزایش یافته است، اما سواد زنان نزدیک به ۱۲ درصد افزایش یافته است. به هر حال، هند همچنان از نرخ باسوادی جهانی که (۸۶/۳ درصد) می‌باشد، عقب است (سایت کلیریس به نقل از یونسکو، ۲۰۱۵).</p>	
--	--

مرحله دوم: تفسیر

در این مرحله بر اساس اطلاعات جدول‌های ۲ و ۳، عدالت آموزشی براساس ۳ محور و مؤلفه‌ها در جدول ۴ تفسیر می‌شوند.

جدول ۴. تفسیر عدالت آموزشی در ایران و هند براساس ۳ محور و مؤلفه‌های مرتبط

عامل	محور	ایران	هند
عدالت آموزشی	بسترسازی عادلانه توزیع منابع	توزیع اختیارات بین سطوح محلی برای تصمیم‌گیری: به علت متمرکز بودن نظام آموزشی، آموزش و پرورش نمی‌تواند جوابگوی صریح تفاوت‌های قومی، مذهبی، جنسیتی و استعدادی متفاوت دانش‌آموزان به خصوص در دوره ابتدایی باشد.	توزیع اختیارات بین سطوح محلی برای تصمیم‌گیری: به علت غیر متمرکز بوده برنامه‌های درسی در هند، نظام آموزشی به‌خوبی می‌تواند جوابگوی تفاوت‌های قومی، مذهبی،

<p>جنسیتی و استعدادهای متفاوت دانش‌آموزان و اولیای آن‌ها باشد.</p> <p>برنامه‌ریزی برای پوشش دوره پیش‌دبستانی</p> <p>برای همه یادگیرندگان: این روش به اجتماعی‌تر شدن کودکان، ایجاد سلامتی و تندرستی، تشویق روند یادگیری خلاق و ارتقای شخصیتی آنان منتهی می‌شود. اجرای این طرح برای اقبال کم درآمد جامعه در نظام آموزش و پرورش هند باعث جبران نقایص فیزیکی، عاطفی و روانی افراد می‌شود و بر افزایش نرخ ثبت نام و ابقای تحصیلی دانش‌آموزان در مدارس ابتدایی هند کمک فوق‌العاده‌ای کرده است.</p>	<p>برنامه‌ریزی برای پوشش دوره پیش‌دبستانی</p> <p>برای همه یادگیرندگان: هدف اصلی دوره پیش‌دبستانی در ایران، ایجاد محیطی مناسب برای رشد و توسعه کودکان از لحاظ حرکتی، شناختی، اجتماعی و روان‌شناختی است. در این دوره، کودکان با استفاده از بازی، فعالیت‌های گروهی و تجربه‌های عملی، مهارت‌های مختلفی را یاد می‌گیرند. برخی فعالیت‌ها شامل آموزش مفاهیم اولیه زبان، ریاضی، هنر، موسیقی، حرکت و تربیت اخلاقی و رفتاری می‌باشند. برنامه‌های آموزشی مراکز پیش‌دبستانی می‌تواند جهت تربیت حواس و تمرین‌های مختلف در جهت کسب مهارت‌های تحصیلی بر ویژگی‌های ذهنی، روانی و حرکتی کودکان تأثیر مثبت بگذارد.</p>		
<p>وضعیت بهداشتی: شیوه‌های رفتاری صحیح و آموزش برای تضمین سلامت، یادگیری و رشد کلی کودکان حیاتی است. وجود امکانات بهداشتی در مدارس باعث کاهش چشمگیر غیبت‌ها و کاهش نرخ ترک تحصیل به ویژه در دختران می‌شود. از عواملی که بهداشت مدارس هند را به نقصان مواجه کرده می‌توان به عدم تأمین و تهیه روزانه آب آشامیدنی سالم و مناسب برای کودکان و آب کافی برای شستن دست‌ها، نبود سرویس بهداشتی مجزا برای پسران و دختران و تأسیسات مناسب فاضلاب در اکثر مدارس، عدم تأمین آب سالم برای نظافت مدارس و تهیه و پخت غذا و نگهداری ایمن آب آشامیدنی اشاره کرد.</p> <p>اجتناب از طبقه‌بندی دانش‌آموزان (تیزهوش، نخبه و...): یکی از ویژگی‌های کلیدی الگوی آموزش کودکان با استعداد در هند این است که یک الگوی کل نگر است که توسعه تحصیلی را با شکل‌گیری شخصیت و توسعه مسئولیت اجتماعی متحد می‌کند. مدرسه تیزهوشان دارای یک برنامه غنی‌سازی واقعی به تمام معنا برای تیزهوشان است. در این مدارس، رشد</p>	<p>وضعیت بهداشتی: ضعف ساز و کارهای ساختاری-اجرایی، فقدان اعتبارات اختصاصی برای مدارس مروج سلامت، ضعف در سیستم نگرشی-انگیزشی مدیران، کمبود مربی بهداشت با تحصیلات مرتبط، نامناسب بودن ساختار فیزیکی و بهداشتی مدارس و ضعف در ماهیت برنامه، نامناسب بودن زیرساخت‌های فیزیکی، امکانات و تجهیزات بهداشتی مدارس، کمبود نیروی متخصص سلامت مدارس، نداشتن ساعت رسمی درس بهداشت در برنامه‌های درسی دوره ابتدایی و متوسطه اول، کمبود اعتبارات حوزه بهداشت مدارس از مهمترین عوامل عدم موفقیت یا ناکارآمدی خدمات مرتبط با بهداشت مدارس شناخته شده است.</p> <p>اجتناب از طبقه‌بندی دانش‌آموزان (تیزهوش، نخبه و...): مدارس سمپاد به خوبی در جهت شکوفایی استعدادها آموزش نمی‌دهند. عدم وجود محتوای آموزشی برای استعدادهای مختلف و عدم تفاوت آن‌ها در سطح دانشگاه و مشکلاتی که پس از ورود به دانشگاه به وجود می‌آید، باعث عدم تمایز قابل توجهی بین این دانش‌آموزان برتر و دیگر دانشجویان می‌شود. درصد بالایی از این دانش‌آموزان از کشور خارج یا وارد بازار کار</p>	<p>بهره‌مندی عادلانه یادگیرندگان از همه منابع</p>	

<p>علمی و آکادمیک همواره با افزایش و تقویت مسئولیت‌پذیری اجتماعی به پیش می‌روند. دولت اعتقاد دارد که تیزهوشان برای تغییرات اجتماعی و اقتصادی جامعه مهم و ضروری هستند.</p>	<p>می‌شوند و یا تحصیل در سطوح بالا را ادامه نمی‌دهند. خاص نبودن این مدارس به این معنا که این مدارس مانند سایر مدارس آموزش و پرورش‌اند و ساز و کارشان بر مبنای پرورش افراد مستعد نیست، بلکه خاص بودنشان تنها براساس انتقال اطلاعات بیشتر است.</p>		
<p>ارزیابی دانش‌آموزان با استانداردهای ارزشیابی آموزشی: ارزشیابی آموزشی: در سیستم آموزشی هند، ارزشیابی تحصیلی دارای اهمیت ویژه‌ای است. در مقطع آموزش ابتدایی، آزمون‌ها انعطاف‌پذیری کافی دارند و به صورت داخلی در سطح مدرسه برگزار می‌شوند. مدارک تحصیلی در دوره هشت ساله ابتدایی توسط مدارس صادر می‌شوند و اعتبار کافی برای ورود به مقطع متوسطه دارند. مسئولیت برگزاری آزمون‌ها در پایه‌های نهم و یازدهم به عهده مدارس است و در پایه‌های دهم و دوازدهم، این مسئولیت به عهده هیئت مدیره آموزش متوسطه ایالتی است. مدارک تحصیلی صادره در پایه‌های دهم و دوازدهم برای ورود به مقطع تکمیلی متوسطه و دوره‌های عالی فنی و حرفه‌ای، کالج‌ها و دانشگاه‌ها و یا در استخدام الزامی است.</p> <p>حذف کلیشه‌های جنسیتی: هندوستان با یکی از بیشترین نرخ بی‌سوادی در زنان آسیا روبه‌رو است. اگر چه حضور در مدرسه رایگان است، اما هزینه کتاب‌ها، لباس مدرسه و هزینه رفت و آمد برای خانواده‌های فقیر بسیار زیاد است در نتیجه والدین این کودکان، از حضور آن‌ها در مدرسه ممانعت به عمل می‌آورند و به جای آن کودکان را به انجام کار در خانه می‌گمارند، عواملی همچون فقر و نگرش‌های منفی والدین نسبت به تحصیل دختران، در ایجاد این وضعیت تأثیرگذار هستند (سایت ویستا).</p>	<p>ارزیابی دانش‌آموزان با استانداردهای ارزشیابی آموزشی: ارزشیابی به عهده مرکز ملی سنجش آموزش و تصویب طرح با پیشنهاد سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش بر عهده شورای عالی آموزش و پرورش است. در اردیبهشت ماه ارزشیابی صورت می‌گیرد (در سطح مدرسه، منطقه، استان، ملی)، ارزشیابی از برونداد برنامه در پایان دوره عمومی و متوسطه (پایان متوسطه اول و دوم) صورت می‌گیرد، ارزشیابی از پیامد برنامه پس از ورود فارغ‌التحصیلان به جامعه و اشتغال به کار آنان پس از گذشت ۳ تا ۴ سال انجام می‌شود. بازنگری در برنامه درسی ملی هر ۱۰ سال با پیشنهاد سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش با تصویب شورای عالی آموزش و پرورش انجام خواهد شد (شورای آموزش عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۰).</p> <p>حذف کلیشه‌های جنسیتی: به هر میزان اندازه خانواده کوچکتر باشد، شانس دختران برای رفتن و ماندن در مدرسه بیشتر است، چرا که خانواده‌های گسترده و بزرگ به گزینش فرزند برای دسترسی به آموزش می‌پردازند.</p> <p>در خانواده‌های طبقه پایین دانش‌آموختگی دختران پرهزینه تلقی می‌شود و در خانواده‌های فقیر روستایی به کار دختران و عروسان خود در خانه نیاز دارند از این رو این خانواده‌ها رغبتی برای فرستادن دختران خود به مدرسه ندارند.</p>	<p>شایسته پروری</p>	

مرحله سوم: همجواری

در مرحله همجواری اطلاعات مرتبط با عدالت آموزشی دو کشور هدف در جدول ۵ کنار هم قرار می‌گیرند تا زمینه مقایسه در مرحله چهارم فراهم شود.

جدول ۵. همجواری عدالت آموزشی در ایران براساس ۳ محور و مؤلفه‌های مرتبط

عامل	محورها	ایران	هند
عدالت آموزشی	بستر سازی عادلانه توزیع منابع	توزیع اختیارات بین سطوح محلی برای تصمیم‌گیری	توزیع اختیارات بین سطوح محلی برای تصمیم‌گیری
		<ul style="list-style-type: none"> - نظام آموزشی ایران کاملاً متمرکز است. - عدم موفقیت آموزش و پرورش در تمرکززدایی با وجود تلاش در این زمینه - در نظام آموزشی متمرکز دولت وظیفه تهیه برنامه درسی را بر عهده دارد و سطوح متفاوت اعم از استان منطقه، مدرسه و کلاس درس فقط برای تحقق اهداف تلاش می‌کنند. 	<ul style="list-style-type: none"> - نظام آموزشی هند غیر متمرکز است. - تصمیم‌ها در پایین‌ترین سطح یعنی در سطح کلاس و مدرسه اتخاذ و در سطوح بالا کامل می‌شود - در نظام آموزشی غیر متمرکز اکثر افراد استفاده‌کننده در روند طراحی و تدوین برنامه درسی شرکت دارند به شوراها و مقامات محلی و مدارس، آزادی عمل زیادی داده شده است.
		برنامه‌ریزی برای پوشش دوره پیش‌دبستانی برای همه یادگیرندگان:	برنامه‌ریزی برای پوشش دوره پیش‌دبستانی برای همه یادگیرندگان:
		<ul style="list-style-type: none"> - کودکان قبل از ورود به مدارس این دوره را می‌گذرانند و اجباری نیست. - سن شروع پیش‌دبستانی ۴ سالگی - هدف از آموزش پیش‌دبستانی کمک به رشد جسمی، ذهنی، عاطفی و اجتماعی کودکان و در نهایت، کمک به شکوفایی استعدادها و علایق آنها است. - برنامه‌های بر اساس نیازها و استعدادهای آنان و با رعایت مقتضیات جدید زندگی طراحی می‌شود. - روش آموزش، بیشتر بازی‌محور است و فعالیت‌های آن آزادی‌محورند. 	<ul style="list-style-type: none"> - کودکان قبل از ورود به مدارس این دوره را می‌گذرانند و اجباری نیست - سن شروع پیش‌دبستانی ۵ سالگی - هدف آموزش پیش‌دبستانی رشد کامل ذهنی کودکان رده سنی ۶ سال، آماده‌سازی کودکان جهت ورود به مراکز آموزش ابتدایی، تدارک خدمات آموزشی متناسب برای دختران در دوره ابتدایی - برنامه‌ها با روشی اصولی به اجتماعی‌تر کردن گروه‌های کودکان، ایجاد سلامتی و تندرستی، خلاقیت و ارتقای شخصیتی آنان طراحی می‌شود. - روش آموزش شامل یادگیری انعطاف‌پذیر، مبتنی بر بازی، فعالیت‌محور و پرس‌وجو است.

عامل	محورها	ایران	هند
		<p>وضعیت بهداشتی</p> <ul style="list-style-type: none"> - نامناسب بودن زیرساخت های فیزیکی، امکانات و تجهیزات بهداشتی مدارس - کمبود نیروی متخصص سلامت مدارس - وجود سرویس های بهداشتی مجزا برای پسران و دختران - کمبود اعتبارات حوزه بهداشت مدارس - برنامه ریزی برای بهبود شرایط بهداشتی مدارس 	<p>وضعیت بهداشتی</p> <ul style="list-style-type: none"> - نامناسب بودن زیرساخت های فیزیکی، امکانات و تجهیزات بهداشتی مدارس - فقدان نیروی متخصص سلامت مدارس - عدم تأمین و تهیه روزانه آب آشامیدنی سالم و مناسب - نبود سرویس بهداشتی مجزا برای پسران و دختران - کمبود اعتبارات حوزه بهداشت مدارس - برنامه ریزی برای بهبود شرایط بهداشتی مدارس
بهره مندی عادلانه یادگیرندگان از همه منابع		<p>اجتناب از طبقه بندی دانش آموزان (تیزهوش، نخبه و ..)</p> <ul style="list-style-type: none"> - طبقه بندی دانش آموزان تیزهوش و نخبه مدارس مخصوص برای آنها در نظر گرفته شده است. - مدارس تیزهوشان تفکیک جنسیت شده هستند. - مدارس به صورت متمرکز و زیر نظر سازمان ملی پرورش استعداد های درخشان اداره می شوند. - هدایت تحصیلی و شغلی دانش آموزان صاحب استعداد های برتر برای رفع نیازها و اولویت های علمی، فناوری، فرهنگی، ادبی، هنری و مدیریتی کشور - وجود کلاس های فوق برنامه در مدارس تیزهوشان دانش آموزان را با مطالبی بیشتر از مطالب موجود در این کتاب ها آشنا می کنند. 	<p>اجتناب از طبقه بندی دانش آموزان (تیزهوش، نخبه و ..)</p> <ul style="list-style-type: none"> - طبقه بندی دانش آموزان تیزهوش و نخبه مدارس مخصوص برای آنها در نظر گرفته شده است. - این مدارس تحت نظر دولت هستند. - مدارس تیزهوشان مختلط هستند. - یکی از ویژگی های کلیدی الگوی آموزش کودکان با استعداد در هند این است که یک الگوی کل نگر است. - مدرسه تیزهوشان دارای یک برنامه غنی سازی واقعی به تمام معنا برای تیزهوشان است.

عامل	محورها	ایران	هند
شایسته پروزی		<p>ارزیابی دانش‌آموزان با استانداردهای ارزیابی آموزشی</p> <ul style="list-style-type: none"> - ارزیابی دوره ابتدایی، به صورت توصیفی و شایستگی محور است، در این دوره، ارزیابی اصلی از طریق آزمون‌های عملکردی انجام می‌شود. - در سال نهم، دانش‌آموزان برگه هدایت تحصیلی دریافت می‌کنند تا رشته تحصیلی خود را در مقطع متوسطه دوم انتخاب کنند. - در پایه دوازدهم، امتحانات در شاخه‌های تحصیلی (ریاضی، تجربی و انسانی) به صورت هماهنگ و کشوری برگزار می‌شوند. - فارغ‌التحصیلان پایه دوازدهم مدرک دیپلم دریافت می‌کنند که برای ورود به دانشگاه و مقاطع بالاتر یا استخدام در بعضی موارد، ضروری است. 	<p>ارزیابی دانش‌آموزان با استانداردهای ارزیابی آموزشی</p> <ul style="list-style-type: none"> - شیوه ارزیابی در پایه‌های اول و دوم عمدتاً براساس مشاهده معلم و در کلاس‌های سوم تا پنجم از آزمون شفاهی و آزمون کتبی به صورت دوره‌ای استفاده می‌شود و در متوسطه، ارزیابی به صورت مشاهده معلم، آزمون شفاهی و کتبی صورت می‌پذیرد. - آزمون‌های فارغ‌التحصیلی در پایه‌های دهم و دوازدهم تحت نظارت دو مرکز شورای مدرک تحصیلی مدارس هند یا مراکز آموزش فنی و حرفه‌ای برگزار می‌شوند. - مدارک در پایه‌های دهم و دوازدهم برای ورود به مقطع تکمیلی و دوره‌های فنی و حرفه‌ای، کالج‌ها و دانشگاه‌ها یا به منظور استخدام الزامی است.
		<p>حذف کلیشه‌های جنسیتی</p> <ul style="list-style-type: none"> - وجود نابرابری جنسیتی - علت ترک تحصیل دختران فقر و کار در فعالیت‌های تولیدی و محرومیت از حضور در کلاس‌های درسی است. - وضعیت اجتماعی‌ها بر روند تحصیل دختران و افت تحصیلی آن‌ها مؤثر بوده. - هزینه کتاب‌ها، لباس مدرسه و هزینه رفت و آمد برای خانواده‌های فقیر بسیار زیاد است در نتیجه والدین این کودکان هم از حضور آن‌ها در مدرسه جلوگیری می‌کنند. 	<p>حذف کلیشه‌های جنسیتی</p> <ul style="list-style-type: none"> - وجود نابرابری جنسیتی - ترک تحصیل به دلیل بلوغ دختران، کلاس‌های مختلط، وجود معلم مرد، ازدواج زودتر از موعد، بی‌فایده‌دانستن ادامه تحصیل از سوی والدین و خانه‌داری باشد. - فقر مالی و فرهنگی خانواده‌ها بر روند تحصیل دختران و افت تحصیلی آن‌ها مؤثر بوده. - خانواده‌های پرجمعیت و گسترده، به گزینش فرزندان برای دسترسی به آموزش می‌پردازند.

مرحله چهارم: مقایسه

سؤال سوم: چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی بین ایران و هند در زمینه عدالت آموزشی وجود دارد؟
 در مرحله مقایسه، تفاوت‌ها و شباهت‌های ایران و هند در بحث عدالت آموزشی براساس محورها و مؤلفه‌های جدول ۶ استخراج می‌شوند.

جدول ۶. تفاوت و شباهت‌های عدالت آموزشی در ایران و هند

عامل	محورها	تفاوت‌ها	شباهت‌ها
عدالت آموزشی	بسترسازی عادلانۀ توزیع منابع	<p>- توزیع اختیارات بین سطوح محلی برای تصمیم‌گیری نظام آموزشی ایران کاملاً متمرکز و نظام آموزشی هند غیر متمرکز است.</p> <p>- عدم موفقیت آموزش و پرورش ایران در تمرکززدایی با وجود تلاش در این زمینه.</p> <p>- در ایران دولت وظیفه تهیه برنامه‌درسی را بر عهده دارد، اما در هند اکثر افراد استفاده‌کننده در روند طراحی و تدوین برنامه درسی شرکت دارند.</p> <p>- در هند شوراها و مقامات محلی و مدارس، آزادی عمل زیادی دارند اما در ایران سطوح متفاوت اعم از استان، منطقه، مدرسه و کلاس درس فقط برای تحقق اهداف تلاش می‌کنند و آزادی عمل کمی دارند.</p>	<p>توزیع اختیارات بین سطوح محلی برای تصمیم‌گیری:</p> <p>هر دو کشور قوانینی برای توزیع اختیارات بین سطوح محلی برای تصمیم‌گیری دارند.</p>
		<p>برنامه‌ریزی برای پوشش دوره پیش‌دبستانی برای همه یادگیرندگان:</p> <p>- در هر دو کشور کودکان قبل از ورود به مدارس این دوره را می‌گذرانند و همچنین اجباری برای گذراندن این دوره نیست.</p> <p>- در هر دو کشور هدف از آموزش پیش‌دبستانی کمک به رشد جسمی، ذهنی، عاطفی و اجتماعی کودکان و در نهایت کمک به شکوفایی استعدادها و علائق آنها می‌باشد.</p> <p>- در هر دو کشور روش آموزش به کودکان، بازی‌محور، فعالیت‌محور و مبتنی بر پرس و جو است.</p>	<p>برنامه‌ریزی برای پوشش دوره پیش‌دبستانی برای همه یادگیرندگان:</p> <p>- در ایران سن شروع پیش‌دبستانی ۴ سالگی و در هند ۵ سالگی است.</p> <p>- در ایران برنامه‌های براساس نیازها و استعدادهای دانش‌آموزان و با رعایت مقتضیات جدید زندگی طراحی می‌شوند، در حالی که در هند برنامه‌ها به اجتماعی‌تر کردن گروه‌های کودکان، ایجاد سلامتی و تندرستی، یادگیری خلاق و ارتقای شخصیتی آنان طراحی می‌شود.</p>
	<p>بهره‌مندی عادلانۀ یادگیرندگان از همه منابع</p>	<p>وضعیت بهداشتی</p> <p>- در هند تأمین و تهیه روزانه آب آشامیدنی سالم و مناسب با مشکل مواجه است.</p> <p>- در ایران سرویس‌های بهداشتی مجزا برای پسران و دختران مهیا شده، اما در هند این امکان وجود ندارد.</p> <p>- وضع بهداشتی مدارس ایران در مناطق شهری در مقایسه با هند نسبتاً بهتر می‌باشد اما در مناطق روستایی توجه و رسیدگی زیادی را می‌طلبد.</p>	<p>وضعیت بهداشتی</p> <p>- در هر دو کشور نامناسب بودن زیرساخت‌های فیزیکی، امکانات و تجهیزات بهداشتی مدارس به معضل تبدیل شده است.</p> <p>- در هر دو کشور حوزه بهداشت مدارس با کمبود اعتبارات مواجه هستند.</p> <p>- هر دو کشور برای بهبود شرایط بهداشتی مدارس برنامه‌ریزی‌هایی را انجام داده‌اند.</p>

عامل	محورها	تفاوت‌ها	شباهت‌ها
		<p>اجتناب از طبقه‌بندی دانش‌آموزان (تیزهوش، نخبه و..)</p> <p>- در ایران مدارس تیزهوشان تفکیک جنسیتی دارند، اما این مدارس در هند مختلط هستند.</p> <p>- در ایران این مدارس به صورت متمرکز و توسط سازمان ملی پرورش استعدادها درخشان اداره می‌شوند. در مدارس تیزهوشان در هند زیر نظر مستقیم دولت است.</p> <p>- مدرسه تیزهوشان در هند دارای یک برنامه غنی‌سازی واقعی برای تیزهوشان است. در حالی که در ایران وجود کلاس‌های فوق برنامه در مدارس تیزهوشان دانش‌آموزان را با مطالبی بیشتر از مطالب موجود در این کتاب‌ها آشنا می‌کند.</p>	<p>اجتناب از طبقه‌بندی دانش‌آموزان (تیزهوش، نخبه و..)</p> <p>- در هر دو کشور طبقه‌بندی دانش‌آموزان تیزهوش و نخبه وجود دارد.</p> <p>- مدارس مخصوص برای این دانش‌آموزان در نظر گرفته شده و آن‌ها را از سایر دانش‌آموزان عادی جدا کرده‌اند.</p>
		<p>ارزیابی دانش‌آموزان با استانداردهای ارزشیابی آموزشی</p> <p>- در ایران، در مقاطع ابتدایی از روش ارزیابی کیفی-توصیفی استفاده می‌شود و در مقاطع متوسطه از آزمون‌های شفاهی، پروژه‌های فردی یا گروهی و آزمون کتبی استفاده می‌شود. همچنین، در پایه‌های دهم و دوازدهم در شاخه‌های تحصیلی مختلف امتحانات هماهنگ و کشوری برگزار می‌شود.</p> <p>- در هند، در پایه‌های اول و دوم ارزیابی بر اساس مشاهده معلم انجام می‌شود. در کلاس‌های سوم تا پنجم از آزمون شفاهی و کتبی به صورت دوره‌ای و در پایه‌های ششم تا هشتم نیز از مشاهده و آزمون شفاهی و کتبی برای ارزیابی استفاده می‌شود.</p> <p>در هند در پایه‌های دهم و دوازدهم، امتحانات فارغ‌التحصیلی با استفاده از آزمون‌های کتبی و به صورت کمی صورت می‌گیرند.</p>	<p>ارزیابی دانش‌آموزان با استانداردهای ارزشیابی آموزشی</p> <p>- در هر دو کشور نحوه ارزشیابی دانش‌آموزان دوره ابتدایی به صورت کیفی-توصیفی است.</p> <p>- در هر دو کشور و در سایر مقاطع ارزشیابی از وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان به صورت کمی (در ایران نمره ۲۰-۰ و در هندوستان نمره ۱۰۰-۰) است.</p> <p>- در هر دو کشور شرط ورود به دانشگاه و استخدام گرفتن مدرک پایان دوره است.</p>
شایسته‌پروری		<p>حذف کلیشه‌های جنسیتی</p> <p>- در ایران ترک به دلیل بلوغ دختران، کلاس‌های مختلط، وجود معلم مرد، ازدواج زودتر از موعد، بی‌فایده‌دانستن ادامه تحصیل از سوی والدین و خانه‌داری می‌باشد.</p> <p>- در هند علت ترک تحصیل دختران فقر و کار در فعالیت‌های تولیدی و محرومیت از حضور در کلاس‌های درسی است.</p> <p>- در ایران فقر مالی و فرهنگی خانواده‌ها بر روند تحصیل دختران و افت تحصیلی آن‌ها مؤثر بوده در حالی که هند وضعیت اجتماعی در این امر مؤثر بوده است.</p>	<p>حذف کلیشه‌های جنسیتی</p> <p>- در هر دو کشور نابرابری جنسیتی وجود دارد.</p> <p>- در هر دو کشور در خانواده‌های فقیر و کم درآمد دانش‌آموختگی دختران پرهزینه تلقی می‌شود، در نتیجه، والدین این کودکان هم از حضور آن‌ها در مدرسه ممانعت به عمل می‌آورند.</p>

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با جمع‌آوری داده‌ها، طبقه‌بندی آن‌ها، همجواری و مقایسه عدالت آموزشی بین ایران و هند به بررسی و مقایسه نقاط اشتراک و تفاوت‌ها پرداخته است. تحقیق حاضر کیفی است و به منظور پاسخ به پرسش‌های طرح‌شده از رویکرد تطبیقی که رویکردی علمی در حوزه مطالعات آموزشی است، بهره گرفته است. برای مقایسه عدالت آموزشی بین ایران و هند می‌توان به تفاوت‌های موجود در عوامل زیر اشاره کرد: با توجه به یافته‌های پژوهش در محور بسترسازی برای بسط توزیع عادلانه منابع از میان مؤلفه‌های جدول ۱، دو مؤلفه آن یعنی توزیع اختیارات بین سطوح محلی برای تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی برای پوشش دوره پیش‌دبستانی برای همه یادگیرندگان بررسی شد. در زمینه توزیع اختیارات تصمیم‌گیری محلی، هند از سازماندهی غیر متمرکز استفاده می‌کند و شوراها و مقامات محلی نقش قوی‌تری دارند، در حالی که در ایران تصمیم‌گیری‌های آموزشی و پرورشی متمرکز است. همچنین، در هند آزادی عمل بیشتری برای شوراها، مقامات محلی و مدارس وجود دارد، در حالی که در ایران سطوح متفاوت مانند استان، منطقه، مدرسه و کلاس آزادی عمل کمی دارند. نظام آموزشی در هند بسیار منعطف‌تر است و بهتر می‌تواند خود را با شرایط و ویژگی‌های خاص تطبیق دهد. در زمینه برنامه‌ریزی برای پوشش دوره پیش‌دبستانی، در هند برنامه‌ها براساس اجتماعی شدن گروه‌های کودکان و تشویق روند یادگیری خلاق طراحی می‌شود، در حالی که در ایران برنامه‌ها بر اساس نیازها و استعدادها هر فرد طراحی می‌شوند. در ضمن، در هر دو کشور، دوره پیش‌دبستانی وجود دارد ولی اجباری نیست و آموزش‌های این دوره بازی‌محورند و بر رشد جسمی، ذهنی، عاطفی و اجتماعی کودکان تأکید دارد.

در محور بهره‌مندی یادگیرندگان از منابع، دو مؤلفه از میان مؤلفه‌های جدول ۱، یعنی وضعیت بهداشتی مدارس و اجتناب از طبقه‌بندی دانش‌آموزان بررسی شد. در هند، تأمین آب آشامیدنی سالم برای مدارس مشکل است. اما در ایران، سرویس‌های بهداشتی جداگانه برای پسران و دختران وجود دارد. در هر دو کشور، زیرساخت‌ها و امکانات بهداشتی مدارس نیاز به بهبود دارند و برای این منظور برنامه‌ریزی‌هایی انجام شده است. در مناطق شهری ایران، وضعیت بهداشتی مدارس بهتر است، اما در مناطق روستایی به توجه و رسیدگی بیشتری نیاز دارد. در مؤلفه اجتناب از طبقه‌بندی

دانش‌آموزان، در هر دو کشور طبقه‌بندی دانش‌آموزان تیزهوش و نخبه وجود دارد و مدارس ویژه‌ای برای آن‌ها وجود دارد. با این حال، تفاوت‌ها نیز وجود دارد. مدارس تیزهوشان در هند برنامه غنی‌سازی واقعی برای این دانش‌آموزان ارائه می‌دهند، در حالیکه در ایران وجود کلاس‌های فوق برنامه در مدارس تیزهوشان دانش‌آموزان را با مطالبی بیشتر از مطالب موجود در این کتاب‌ها آشنا می‌کنند. در ایران، مدارس تیزهوشان تحت نظارت سازمان ملی پرورش استعدادها در بخشان فعالیت می‌کنند و بودجه آن‌ها توسط این سازمان، اولیای دانش‌آموزان و خیرین تأمین می‌شود. از سوی دیگر، مدارس تیزهوشان در هند تحت نظارت دولت قرار دارند و بودجه آن‌ها از منابع دولتی تأمین می‌شود.

در محور شایسته‌پروری، از میان مؤلفه‌های جدول ۱، ارزیابی دانش‌آموزان با استانداردهای ارزشیابی آموزشی و حذف کلیشه‌های جنسیتی بررسی شد. در ارزیابی دانش‌آموزان با استانداردهای ارزشیابی آموزشی، تفاوت اندکی در این زمینه وجود دارد در ایران در مقطع ابتدایی از روش کیفی-توصیفی و در مقطع متوسطه اول از روش کمی شامل آزمون‌ها و پروژه‌ها استفاده می‌شود. در هند نیز در پایه‌های اول و دوم از مشاهده معلم و در پایه سوم تا پنجم از آزمون شفاهی و آزمون کتبی به صورت دوره‌ای استفاده می‌شود و در پایه‌های بالاتر از روش کمی آزمون‌های شفاهی و کتبی استفاده می‌شود. همچنین، شرایط ورود به دانشگاه و استخدام در هر دو کشور با مدارک پایان دوره محدود شده است. در حوزه حذف کلیشه‌های جنسیتی، در هر دو کشور نابرابری جنسیتی وجود دارد و دختران در خانواده‌های کم درآمد برای تحصیل خود با مشکلات مواجه می‌شوند. در ایران دلایل ترک تحصیل شامل، بلوغ دختران، کلاس‌های مختلط در روستا، ازدواج زودهنگام، نادیده گرفتن ارزش تحصیل توسط والدین و خانه‌داری است، در حالی که در هند بیشتر به علت فقر، کارکردن در فعالیتهای تولیدی است. همچنین، در ایران فقر مالی و فرهنگی خانواده‌ها بر تحصیل دختران و افت تحصیلی آنان تأثیرگذار است، در حالی که در هند وضعیت اجتماعی تأثیرگذار است. با توجه به یافته‌ها پژوهش جهت توسعه نظام آموزشی در عرصه عدالت آموزشی پیشنهاد می‌شود:

۱. با توجه به قومیت‌های مختلف ساکن ایران که بعضاً دارای زبان، گویش و فرهنگ‌های متفاوتی هستند، توصیه می‌شود سیاستگذاران گام‌های واضح و عملیاتی در جهت تمرکززدایی از

- سیاست‌گذاری آموزشی در کشور بردارند تا برنامه‌های آموزشی مناسب‌تری برای همه دانش‌آموزان کشور تدوین شود که بیشتر مناسب فرهنگ‌های گوناگون کشور باشند.
۲. انعطاف و تطبیق با شرایط مختلف به عنوان یک اصل از طرف سیاست‌گذاران آموزشی به رسمیت شناخته شود تا بتوان نفوذ نظام آموزشی کشور را در همه جغرافیای ایران سرعت بخشید.
۳. دست‌اندرکاران آموزش و پرورش مؤلفه‌های شناسایی‌شده عدالت آموزشی را برای مسئولین، کارشناسان و مدیران مدارس تشریح کنند تا آن‌ها در تدوین برنامه‌های خود جهت بسترسازی عادلانه توزیع منابع، بهره‌مندی عادلانه یادگیرندگان از منابع و شایسته‌پروری در برنامه‌های سالانه خود اهتمام ورزند و عدالت آموزشی را با توجه به تنوع میان فراگیران و منابع موجود تحقق بخشند.
۴. با تزریق منابع و امکانات بیشتر سعی در بهبود کیفیت بهداشتی مدارس کشور صورت پذیرد.
۵. برنامه‌هایی جهت توانمندسازی دانش‌آموزان، معلمان و مدیران طراحی و تدوین شود چون توانمندسازی، نتیجه در عدالت آموزشی دارد و باعث می‌شود معلمان باتجربه و ماهر و منابع با کیفیت بین همه مناطق کشور توزیع شود. به طور کلی، پژوهش حاضر به تفاوت‌ها و تشابه‌های عرصه عدالت آموزشی در هند و ایران پرداخته است، که توصیه می‌شود در پژوهش‌های آتی، بررسی عوامل مؤثر بر عدالت آموزشی و اثربخشی راهکارهای مختلف جهت حل این چالش‌ها نیز ارزیابی شود.

منابع

- اسلامی هرنندی، فاطمه، کریمی، فریبا، و نادى، محمدعلی (۱۳۹۸). شناسایی مؤلفه‌های عدالت آموزشی در آموزش و پرورش ایران. پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۱۳(۴۷)، ۷۵-۵۵.
- آقازاده، احمد (۱۳۹۸). آموزش و پرورش تطبیقی. تهران: انتشارات سمت.
- بابادعکاشه، زهرا، شریف، سیدمصطفی، و جمشیدیان، عبدالرسول (۱۳۸۹). تأمین و گسترش برابری فرصت‌ها و عدالت آموزشی در آموزش و پرورش استان اصفهان. رفاه اجتماعی، ۱۰(۳۷)، ۲۸۷-۳۰۵.
- بنیاد ملی نخبگان (۱۳۹۰). بررسی مسأله جداسازی استعدادهای برتر از سایر دانش‌آموزان در آرای صاحب‌نظران کشور. اندیشکده تعلیم و تربیت دال، (ایتان)، با همکاری گروه سیاستگذاری آموزش و پرورش سما.
- تقی‌پور، حسین‌علی، کشاورز لشکناری، روح‌الله، و یوسف‌رشیدی، معصومه (۱۳۹۵). دوره پیش‌دبستانی گام اول پیشرفت تحصیلی. کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در مدیریت، اقتصاد و علوم انسانی، باتومی گرجستان، ۱۳۹۵/۰۳/۱۶.
- جهانبخش، اورک (۱۳۹۴). تبیین و تحلیل مفهوم عدالت آموزشی و دلالت‌های تربیتی آن در نظام تعلیم و تربیت ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید چمران، تهران.
- دفتر تألیف کتب درسی (۱۳۹۲). راهنمای برنامه دوره پیش‌دبستانی. تهران: انتشارات مدرسه.
- زارع، سمیه (۱۳۹۲). بررسی تطبیقی مشکلات آموزشی دختران در کشورهای ایران، پاکستان و هند. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.
- سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی (۱۳۹۷). مدرسه ما تقدیم می‌کند؛ راهنمای عمل برنامه ویژه مدرسه (بوم). تهران: انتشارات شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.
- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰). شورای عالی آموزش و پرورش، شورای عالی انقلاب فرهنگی و وزارت آموزش و پرورش (سند مشهد مقدس).
- شورای آموزش عالی آموزش و پرورش (۱۳۹۷). آیین‌نامه ارزشیابی تحصیلی تربیتی دوره اول متوسطه، مصوب شانزدهمین جلسه کمیسیون معین شورای عالی آموزش و پرورش، تاریخ ۱۳۹۷/۷/۴.

- شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۷). اساسنامه سازمان ملی پرورش استعدادهای درخشان، جلسه ۸۱۳ <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/1344145>
- صفرحیدری، حجت، و حسین نژاد، رزا (۱۳۹۳). رویکردهای عدالت آموزشی، نگاهی به جایگاه عدالت آموزشی در سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش ایران. پژوهش نامه مبانی تعلیم و تربیت، ۴(۱)، ۷۲-۴۹.
- غلامی پریزاد، اسکندر، غلامی پریزاد، الهه، پالیزبان، فاطمه، و غضنفری، زینب (۱۳۹۴). عدالت جنسیتی با بی عدالتی در نظام آموزشی استان ایلام. راهبردهای توسعه در آموزش پزشکی، ۲(۲)، ۴۴-۳۵.
- قاسمی اردهایی، علی، حیدرآبادی، ابوالقاسم، و رستمی، نیر (۱۳۹۰). زمینه های خانوادگی نابرابری فرصت های آموزشی مطالعه موردی: دانش آموزان دختر مقطع متوسطه شهر اهر. جامعه شناسی مطالعات جوانان، ۱(۱)، ۱۴۷-۱۲۵.
- کاکیا، لیدا (۱۳۸۸). بررسی تأثیر آموزش قبل از دبستان بر درک مطلب و سرعت خواندن در پایه اول ابتدایی مدارس قم در سال تحصیلی ۸۵-۸۴، مدارس کارآمد، ۳(۷)، ۱۱۱-۱۰۴.
- گهرنیک، موسی (۱۳۹۰). بررسی تطبیقی ساختار و شیوه های مدیریت مراکز پیش دبستانی در ایران، ژاپن و هندوستان. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران.
- مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی (۱۴۰۱). آسیب شناسی وضعیت بهداشت مدارس در ایران. دفتر مطالعات اجتماعی (گروه سلامت)، تهران.
- معافی، محمود (۲۰۰۹). آموزش و پرورش و برنامه درسی در هند. برگرفته از http://www.daneshnamehicsa.ir/userfiles/file/article/8_3_92_Dr_Moafi_india.pdf.
- Anderson, E. (2007). Fair opportunity in Education: A Democratic Equality Perspective. *Symposium on Education and Equality*, 117(4), 595-622.
- Bang, M., & Vossoughi, S. H. (2016). Participatory design research and educational justice: *Studying learning and relations within social change making. Cognition and Instruction*, 34(3), 173-193.
- Beytoote site (n.d). *What kind of schools are gifted schools?* Retrieved from <https://www.beytoote.com/baby/tuition/gifted-schools.html>.
- Education in India – A Detailed. (n.d). Retrieved from <https://www.clearias.com/education-in-india>.
- Levin, H. M. (2009). The economic payoff to investing in educational justice. *Educational Researcher*, 38(1), 5-20.

- Miliband, D. (2003). *Opportunity for all: Are we nearly there yet?* London: Institute for Public Policy Research.
- Ministry of Human Resource Development (2020). *National Education Policy*. Retrieved from https://www.education.gov.in/sites/upload_files/mhrd/files/NEP_Final_English_0.pdf
- Unicef website. (n.d). *Clean India - Clean schools*. Retrieved from <https://www.unicef.org/india/what-we-do/clean-india-clean-schools>.
- Vista magazine. (n.d). *Gender Discrimination in Indian Women's Education*. Retrieved from <https://vista.ir/w/a/16/erpgj>.
- Wright, B. J. (2008). A Global Conceptualization of Giftedness: *A Comparison of US and Indian Gifted Education Programs*. Retrieved from [insert the URL of the online source] www.dominican.edu/academics/education.
- Yamani, N., Shaterjalali, M., & Eghbali, B. (2017). Educational justice from the perspective of postgraduate students in a medical school in Iran: qualitative study. *Research and Development in Medical Education (RDME)*, 6(1), 23-28.